

УДК 332.122 : 339.9

Гоблик В.В., д.е.н., доцент

Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто актуальні питання щодо особливостей утворення та функціонування кластерів в туристично-рекреаційній сфері в транскордонних регіонах утворених на кордоні між Україною та Європейським Союзом. Проаналізовано сучасні пріоритети транскордонного співробітництва ЄС та України в туристичному комплексі Карпатського регіону. Запропоновано формування транскордонних кластерів для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів та використання євро регіонів як координуючих структур їх діяльності. Представлено авторський підхід до перспектив створення транскордонних кластерів, як однієї з форм транскордонного співробітництва на кордоні України з ЄС.

Ключові слова: туристичний кластер, транскордонний регіон, транскордонне співробітництво, міжрегіональна співпраця, Європейський Союз.

Hoblyk V.

FORMATION OF A CROSS-BORDER TOURIST CLUSTERS AS A PRIORITY THE DEVELOPMENT OF BORDER REGIONS OF UKRAINE

The article deals with issues regarding the peculiarities of formation and functioning of clusters in the tourist-and-recreational sphere in cross-border regions formed on the border between Ukraine and the European Union. Analysis of modern cross-border cooperation priorities in the EU and Ukraine in the tourist complex of Carpathian region. Prompted the formation of cross-border clusters for sharing of participants of the market of tourist services of border regions of existing tourist-and-recreational potential for synergetic effects within the cross-border regions and the use of Euro regions as structures coordinating their activities. Presents the author's approach to the prospects of creating cross-border clusters, as one of the forms of cross-border cooperation at the border between Ukraine and the EU.

Keywords: tourism cluster, trans border region, cross-border cooperation, interregional cooperation, the EU.

Гоблик В.В.

ФОРМИРОВАНИЕ ТРАНСГРАНИЧНЫХ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ КАК ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ ПРИГРАНИЧНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются актуальные вопросы, касающиеся особенностей формирования и функционирования кластеров в туристическо-рекреационной сфере в трансграничных регионах, сформированных на границе между Украиной и Европейским союзом. Проанализировано современные приоритеты Карпатского региона. Предложено формирование трансграничных кластеров для общего использования участниками рынка туристических услуг приграничных регионов имеющегося туристически-рекреационного потенциала с целью получения синергетических эффектов в пределах трансграничных регионах и использование евро регионов как координирующих структур их деятельности. Представлен авторский подход к перспективам создания трансграничных кластеров, как одной из форм трансграничного сотрудничества на границе Украины и ЕС.

Ключевые слова: туристический кластер, трансграничный регион, трансграничное сотрудничество, межрегиональное сотрудничество, Европейский союз.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вивчаючи досвід Європейського Союзу щодо розвитку транскордонних регіонів, впровадження нових форм транскордонного співробітництва, зокрема функціонування кластерів, автор обґрунтовує перспективи по їх створенню на кордоні України з Європейським Союзом. Адаптація на вітчизняний ґрунт європейського досвіду, особливо після підписання угоди про асоціацію між ЄС і Україною, дає можливість проблему конкурентоспроможності регіону на світовому ринку розв'язати за допомогою саме кластерної моделі організації діяльності для підприємств, окремих галузей і інституцій. Одним із способів отримати конкурентні переваги на ринку, а також покращити привабливість території для потенційних туристів є створення такого територіально-галузевого об'єднання, як туристичний кластер. Саме кластерна модель організації діяльності підприємств може бути інтегруючим елементом для таких галузей та інституцій, які об'єднують свої зусилля для того, щоб отримати синергетичний ефект від співпраці.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблем. Питанням досліджень особливостей розвитку туристичного комплексу, проблемам територіальної організації діяльності, оцінки ефективності інтегральних об'єднань, присвячені численні праці таких провідних вітчизняних вчених, як зокрема О. Амоші, М. Вахович, М.Войнаренко, Б.Данилишина, М.Долішнього, В.Кравців, О.Мельник, Н.Мікули, В. Мікловди, М. Пітюлича, С.Романюка, С.Соколенка. та інших, що свідчить про значний інтерес та перспективи кластерних утворень у туристичній сфері України.

Протягом останніх років у зарубіжній науковій літературі дедалі більше уваги уваги приділяється вивченню кластерів в нерозривному зв'язку із підвищенням конкурентноздатності транскордонного регіону, як нової форми організації виробництва туристичного продукту. Суттєвий вклад в розвиток концепції кластеризації внесли роботи М.Портера, М.Енрайта, М. Стайнера, С. Девіса, П.Кругмана, М.Фельдмана, Д.Джереффі, К.Моргана, Б.Харрісона.

Однак, багато теоретичних і методичних питань сталого розвитку регіонів на основі діяльності кластерів залишаються недостатньо вивченими і носять дискусійний характер. Зокрема, дослідження практичних інструментів створення транскордонних кластерів у прикордонних регіонах з ЄС, використання зарубіжного досвіду який дає змогу долучитись до спільного вирішення соціально-економічних проблем територій. Тому сьогодні виникає потреба в розробці методичних та практичних рекомендацій щодо створення транскордонних кластерів на кордоні між Україною та країнами Європейського Союзу, що сприятиме активізації транскордонного співробітництва.

Цілі статті. Метою дослідження є теоретичне і методологічне обґрунтування доцільності створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі транскордонного регіону, розробка методики впровадження кластерних утворень як ефективного засобу підвищення діяльності рекреаційно-туристичної сфери та конкурентоспроможності прикордонних територій.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Надзвичайно привабливе географічне розташування Карпатського регіону сусідами якого є країни Європейського союзу - Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, підписання угоди про асоціацію України з ЄС відкриває нові можливості для вдосконалення розвитку туристичного комплексу. Прикордонні регіони суміжних держав, зокрема Карпатського регіону, характеризуються багатою історико-культурною спадщиною(міста, замки церкви) багато національністю населення .

знанням історичних і культурних цінностей територій на яких проживають. Ведення екологічного господарювання в Карпатському регіоні, ґрунтоване на поліпшенні якості природних ресурсів у відповідних транскордонних регіонах, а також їх людського і соціального капіталу, супроводжуватиметься нарощуванням потенціалу відпочинкової індустрії в передгірних і гірських районах українських, польських, словацьких, угорських і румунських Карпат. Це дасть всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС.

Створення такого кластера в межах одного, декількох чи всіх транскордонних регіонів, до складу яких входять прикордонні території України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, дасть змогу поєднати в єдину систему підприємства туристичної та інших суміжних галузей, що сприятиме реалізації пріоритетних задач, які стоять перед підприємствами, установами, організаціями туристичного бізнесу відповідного транскордонного регіону та сприятиме посиленню його конкурентних переваг. Метою створення транскордонного туристичного кластера є сприяння стійкому економічному та соціальному розвитку Карпатського регіону, формування взаємозв'язків і мереж співробітництва між підприємствами, організаціями й установами його країн-учасниць. Адже наближення кордону Європейського Союзу до України, подібність природного, рекреаційного потенціалу, спільність історичного та культурного розвитку, стабільне економічне співробітництво у межах Карпатського транскордонного регіону дозволяють використовувати переваги транскордонного співробітництва для посилення його конкурентоспроможності на основі використання кластерної моделі розвитку [1].

У роботах вітчизняних і закордонних авторів туристичний кластер розглядають як систему інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг із приводу створення "основного продукту" кластера – туристично-рекреаційних послуг. До туристичних кластерів належать групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно застосовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці та інші функціональні структури господарства. Туристичний кластер – це, передусім, спільнота різних підприємств і організацій на певній території, що напряду або опосередковано пов'язані з наданням туристичних послуг. Обслуговуючі сектори охоплюють постачання засобів виробництва послуг, рекламно-інформаційні послуги, консалтинг; споріднені сектори – подібні технології, подібні стратегії та спільну робочу силу; допоміжні сектори – освіту, підготовку кадрів, науково-дослідну роботу та регуляторні структури. Провідну роль у туристичному кластері відіграють туристичні підприємства (зазвичай потужні туроператори), які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, у межах якого формуються потрібні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, зокрема й податкова система, адміністративне регулювання та бар'єри [2].

Кластерний підхід до транскордонного туризму дозволяє більш далекоглядно дивитися на цю галузь і віднаходити унікальні економічні можливості. Вони полягають у тому, що границі цієї галузі економіки постійно розширюються. Складовими транскордонного туризму при такому підході можуть виступати не тільки готельні

послуги, послуги туроператорів, готельних та закладів громадського харчування, але й інші. Крім них у транскордонному туристичному кластері можуть об'єднатися, наприклад, навчальні заклади, які забезпечують підготовку фахівців у потрібних напрямках; підприємства транспортної сфери; розважальні заклади; заклади торгівлі; підприємства, що виготовляють сувенірну та іміджеву продукцію; будівельні та автодорожні підприємства. У транскордонних туристичних кластерах, сформованих у межах транскордонних регіонів між Україною та ЄС, можуть об'єднатися підприємства малого і великого бізнесу, дослідницькі та освітні установи кожної з країн. І це дозволить підвищити ефективність їхньої взаємодії. Крім того, до такого туристичного кластера має входити якомога більше суб'єктів, що збільшуватиме кількість його послуг, покращуватиме сервіс та робитиме територію транскордонних туристичних регіонів більш привабливою для відвідувачів. Також важливо розуміти, що транскордонний туристичний кластер не є константою, він надзвичайно рухомий та гнучкий та реагує на всі ринкові зміни, в тому числі пов'язані з поглибленням процесів європейської інтеграції [3].

Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку нашої держави, роль транскордонних туристично-рекреаційних кластерів може полягати також і в тому, щоб адаптувати на вітчизняний ґрунт досвід та інституційні передумови становлення ефективної індустрії гостинності, що сьогодні активно використовуються у країнах ЄС.

Так, у працях вітчизняних дослідників акцентується увага на тому, що, незважаючи на позитивні тенденції розвитку туристичної сфери України, сьогодні існують значні проблеми та недоліки функціонування, які суттєво відрізняють туристичну сферу України та країн Європейського Союзу, зокрема безпосередніх сусідів: Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Насамперед це стосується недостатнього рівня розвитку туристичної інфраструктури, низької конкурентоспроможності туристичних продуктів і послуг, обмеження державного фінансування та маркетингового супроводу туристичної діяльності, слабкої інтегрованості в європейську систему сфери послуг. Водночас наближення кордону ЄС до України, подібність природно-рекреаційного потенціалу, спільність історичного та культурного розвитку, стабільне двостороннє економічне співробітництво між прикордонними територіями нашої держави і сусідніх країн ЄС у межах спільних з ними транскордонних регіонів дозволяють сподіватися на використання переваг транскордонного співробітництва для посилення інтегральної конкурентоспроможності туристичної сфери українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів на основі використання кластерної моделі [4].

Так, у Львівській області опрацьовано питання створення транскордонного туристичного кластера у відповідності до "Спільної стратегії розвитку українсько-польського транскордонного регіону (Волинська, Львівська, Закарпатська області України та Люблінське і Підкарпатське воєводства Польщі) на період до 2015 року". Стратегія визначає туристично-рекреаційну діяльність як один з основних пріоритетів його розвитку [5]. Перспективи цього кластера обумовлюються значним інтересом закордонних туристів до транскордонного туристичного ринку, сформованого за участю України та сусідніх держав-членів ЄС. А також великою кількістю пам'яток культури, історії та старовини, курортів і джерел мінеральних вод, гірських туристичних маршрутів, баз літнього та зимового відпочинку тощо. Особливо унікальними туристичними знахідками для транскордонного туристичного кластера є

належність центральної частини м. Львова до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, наявність у Львівській та Закарпатській областях унікальних бальнеологічних курортів, значна кількість джерел мінеральних вод у гірських районах Карпат на території Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, більшість із яких при залученні додаткових інвестицій можуть стати основою для створення тут потужних туристично-рекреаційних комплексів.

Крім того, всі області, що входять до складу вищезгаданих транскордонних регіонів, мають умови для багатопрофільного літнього й зимового, масового пізнавально-оздоровчого туризму. Їх туристичний потенціал формується за рахунок історичних та архітектурних пам'яток, релігійних споруд, пам'яток культури і мистецтва, наявності традиційних народних промислів та ремесел. Водночас, незважаючи на великий потенціал туристично-рекреаційної сфери, окремі області Карпатського регіону не достатньо повно його використовують. Так, на думку деяких дослідників, Чернівецька область помітно відстає від Закарпатської, Львівської та Івано-Франківської, її туристична сфера більше імпортує послуг, ніж експортує, хоча протягом останніх років значно активізувалася робота з розвитку туризму, значно зросла кількість в'їзних туристів, які, перетинаючи прикордонну область, виїждять з України або повертаються назад [6]. Створення транскордонного туристичного кластера за участю всіх вищезгаданих чотирьох областей сприятиме подоланню цих прогалин, оскільки однією з основних цілей кластерних утворень є подолання диспропорцій у регіональному розвитку його окремих учасників.

На думку вітчизняних науковців, які спеціалізуються на цій проблематиці, у світі та Європі загалом складаються сприятливі умови для розвитку транскордонного туристичного співробітництва за участю прикордонних областей України, що межують з ЄС. Наприклад, важливим промоційним заходом українсько-польського співробітництва, в т.ч. у туристичній сфері, ініційованим зовнішнім середовищем, стало спільне проведення Україною та Польщею фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу. Цей масовий захід був першим кроком на шляху маркетингу українсько-польського транскордонного туристичного продукту саме світовою спільнотою, а не урядами України та Польщі. Тому, для використання набутого під час Євро-2012 потенціалу та активізації туристичної співпраці в межах українсько-польського транскордонного регіону, координації спільних дій щодо вирішення окремих проблем, підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та туристичної інфраструктури, створення та просування туристичних послуг та туристичних продуктів у працях вітчизняних авторів пропонується створення українсько-польського транскордонного туристичного кластера за участю Львівської, Волинської, Закарпатської областей та Люблінського й Підкарпатського воєводств, які є найбільш географічно, історично та культурно наближені [7].

Існують також наукові розвідки, присвячені формуванню транскордонних туристичних кластерів у межах діючих євро регіонів за участю прикордонних територій України. Зокрема, пропонується впровадити кластерну модель господарювання в межах існуючого євро регіону "Верхній Прут", на території Чернівецької та Івано-Франківської областей України та Сучавського і Ботошанського повітів Румунії. Головна суть цієї кластерної концепції полягає в забезпеченні послугово-комерційної діяльності та вдосконаленні ділових і особистих взаємовідносин між бізнес-партнерами з регіонів України та Румунії, які повинні носити характер взаємопов'язаного та безперервного ділового співробітництва. Повномасштабна

структура кластера в межах євро регіону "Верхній Прут", згідно цієї концепції, має формуватися на основі територіально-вузлового підходу, при якому кожний регіональний вузол являтиме собою територіально відособлений рекреаційний комплекс, який повинен володіти базовим набором ресурсів, необхідних для його функціонування в межах всього кластеру. Сукупні функціональні можливості всіх вузлів (з урахуванням їхніх особливостей) повинні забезпечувати весь асортимент послуг, що дозволятиме повноцінно існувати елементам цього кластера. Консолідація мережі рекреаційно-оздоровчих та туристично-розважальних закладів надасть можливість при обмежених ресурсах підвищити якість надання послуг у цьому транскордонному регіоні. Крім того, фірми кластера часто поділяють ринок на сегменти, а така сегментація сприяє збільшенню асортименту послуг і створенню нових підприємств. Крім формування кластера, також висувається пропозиція стосовно проведення диференціації рекреаційних територій з метою збереження і відтворення природних рекреаційних ресурсів, а також залучення фінансових ресурсів у сферу надання рекреаційних послуг, яка повинна здійснюватися на основі вигідності тих чи інших груп відпочиваючих для певної ділянки рекреаційної зони Чернівецької області (і/або інших територій, які беруть участь у транскордонному співробітництві в рамках проекту "Верхній Прут") [8].

Таким чином, пріоритетними напрямками формування транскордонних кластерів, орієнтованих на інноваційний розвиток транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та сусідніх із ними адміністративно-територіальних одиниць країн-членів ЄС, є реалізація транскордонних кластерних ініціатив у сферах туризму та рекреації. Саме це дасть змогу забезпечити максимально ефективне використання наявних природних, трудових і виробничих ресурсів у межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів на найближчу перспективу та в стратегічному вимірі.

Висновки. Створення рекреаційно-туристичних кластерів на кордоні між Україною і Європейським Союзом дозволить підвищити конкурентоспроможність рекреаційно-туристичної галузі, сприятиме функціонуванню підприємств комплексу, а також допоможе спрямувати фінансові, матеріальні і трудові ресурси регіону, підприємств зазначеного комплексу, підприємств споріднених галузей для отримання прибутку від реалізації рекреаційно-туристичного продукту.

Розвиток системи транскордонних кластерів забезпечить максимально повну реалізацію наявного потенціалу розвитку транскордонної співпраці в українсько-польському, українсько-словацькому, українсько-угорському та українсько-румунському транскордонні, забезпечуючи тим самим стимулювання регіонального розвитку прикордонних територій нашої держави та розвиток їх господарських комплексів.

Список використаних джерел:

1. Куля Н. Транскордонний туристичний кластер або майбутнє туризму Карпатського євро регіону / Н. Куля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism.uz.ua/st29.html>.
2. Черторижський В.М. Кластерна модель організації туристичної діяльності – чинник виходу та закріплення туристичних фірм на зовнішніх ринках / В.М. Черторижський, А.В. Колодійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/19_7/75_Czertoryzskyj_19_7.pdf3.
3. Довгалюк О.А. Євро-2012: Розвиток транскордонного співробітництва України та Польщі/О.А. Довгалюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viem.edu.ua/konf3/art.php?id=0213>.
4. Мігушенко Ю.В. Українсько-польський транскордонний туристичний кластер як форма забезпечення інтегральної конкурентоспроможності / Ю.В. Мігушенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2010_1/tom1/270.pdf.

5. Львівщина хоче створити транскордонний туристичний кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2010/10/11/249464>.
6. «Рекреаційні ресурси Чернівецької області: стан, проблеми, перспективи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=23043>.
7. Мігущенко Ю.В. Кластерна модель українсько-польського транскордонного туристичного співробітництва: очевидні переваги та бар'єри реалізації / Ю.В. Мігущенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_1/0400.pdf.
8. Кифяк О.В. Розвиток сфери рекреаційних послуг регіону в умовах транскордонного співробітництва (на прикладі євро регіону «Верхній Прут») / О.В. Кифяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=5799.